

Minister Klimatu i Środowiska

DGO-OPZ.050.13.2024.MK
3470834.13986931.11256290
Warszawa, 13-12-2024

Pan
Szymon Hołownia
Marszałek Sejmu RP

Szanowny Panie Marszałku,
odpowiadając na interpelację Pana Posła Pawła Olszewskiego z dnia 5 listopada 2024 r., znak K10INT5942, w sprawie Zakładów Chemicznych „Zachem” w Bydgoszczy, poniżej przedstawiam następujące informacje.

Byłe Zakłady Chemiczne „Zachem” w Bydgoszczy (Z. Ch. „Zachem”) zlokalizowane zostały na terenie przemysłowym, na którym w pierwszej połowie dwudziestego wieku prowadzona była działalność związana z produkcją chemiczną, a degradacja gruntu i wód podziemnych została potwierdzona już w roku 1969, czyli przed okresem obowiązywania szczegółowych przepisów regulujących zasady postępowania z odpadami, w tym również budowy składowisk odpadów, a obiekty takie nie funkcjonowały w sposób umożliwiający ich kwalifikację do poszczególnych definicji aktualnie obowiązującego prawa. Z uwagi na to, że zanieczyszczenia powstały w odległej przeszłości, nie ma aktualnie pełnych informacji na temat ich skali. Nie jest również pewne, czy znana lista obiektów wymagających interwencji jest kompletna, gdyż odnalezienie obiektów i pochodzących z nich zanieczyszczeń o charakterze historycznym wymaga przeprowadzenia badań w terenie.

Odnosząc się do pytania 1 dotyczącego dotychczas podjętych działań w celu poprawy stanu środowiska na terenie Z. Ch. „Zachem”, należy poinformować, co następuje.

Na wstępie należy wyjaśnić, że działania dotyczące poprawy stanu środowiska na terenie Zakładów Chemicznych „Zachem” w Bydgoszczy są obecnie objęte ustawą z dnia 16 czerwca 2023 r. o wielkoobszarowych terenach zdegradowanych¹, tzw. ustawą o WTZ. Efektem planowanych działań ma być przede wszystkim szczegółowe rozpoznanie, zbadanie i inwentaryzacja występujących zanieczyszczeń, a następnie zabezpieczenie lub zagospodarowanie historycznych odpadów i ograniczenie wpływu wywołanego przez nie na środowisko i zdrowie ludzi. Przepisy ustawy o WTZ mają charakter specustawy dedykowanej konkretnym, wymienionym w załączniku do ww. ustawy miejscom², które zostały uznane za najbardziej niebezpieczne. Ustawa przewiduje również możliwą

¹ Dz. U. z 2023 r. poz. 1719.

² Aktualnie ustawa obejmuje 5 terenów:

- Zakładów Chemicznych „Zachem” w Bydgoszczy,
- Zakładów Chemicznych „Organika-Azot” w Jaworznie,
- Zakładów Chemicznych „Tarnowskie Góry” w Tarnowskich Górach,
- Zakładów Przemysłu Barwników „Boruta” w Zgierzu,
- Zakładów Włókien Chemicznych „Wistom” w Tomaszowie Mazowieckim.

identyfikację jeszcze nierozpoznanych wielkoobszarowych terenów zdegradowanych (WTZ) i wprowadzenie ich do ewidencji, którą prowadzi Główny Inspektor Ochrony Środowiska.

Szczegółowe plany dotyczące poprawy stanu środowiska, m.in. na terenie Z. Ch. „Zachem”, będą zatem ustalane zgodnie z ustawą o WTZ. Organem właściwym w sprawach prowadzenia działań związanych z poprawą stanu środowiska na WTZ jest wójt, burmistrz albo prezydent miasta, z wyjątkiem terenów zamkniętych, dla których organem właściwym jest regionalny dyrektor ochrony środowiska. Właściwy organ wykonuje kompleksową ocenę stanu środowiska na WTZ oraz opracowuje projekt planu poprawy stanu środowiska na tym terenie. Plan ten jest ustalany stosowną decyzją administracyjną.

Prace nad ustawą o WTZ były prowadzone w ramach przygotowania do wdrażania Krajowego Planu Odbudowy i Zwiększania Odporności (KPO), czego celem było umożliwienie pozyskania przez Polskę środków w wysokości 65 mln euro. Ponadto w ustawie przewidziano inne możliwe do wykorzystania źródła finansowania (patrz niżej w odpowiedzi na pytanie 3).

Ponadto, Zarządzeniem z dnia 29 marca 2024 r.³ powołano Zespół do spraw wielkoobszarowych terenów zdegradowanych, pełniący rolę organu pomocniczego przy Ministrze Klimatu i Środowiska. Celem pracy Zespołu jest identyfikacja potrzeb, analiza propozycji i przedstawianie własnych propozycji zmian obowiązujących przepisów prawa w zakresie zadań dotyczących poprawy stanu środowiska na wielkoobszarowych terenach zdegradowanych obejmujących wprowadzenie zmian technicznych, prawno-organizacyjnych i finansowych wynikających m.in. z doświadczeń z wdrażania ustawy o WTZ. W ramach prac Zespołu analizowano m.in. dostępne technologie zagospodarowania odpadów niebezpiecznych i oczyszczania środowiska na WTZ, kwestię kwalifikowalności podatku VAT w ramach finansowania projektów z KPO oraz potrzeby zapewnienia wsparcia eksperckiego dla jst odpowiedzialnych za działania na WTZ.

Dodatkowo Wojewoda Kujawsko-Pomorski zarządzeniem Nr 19/2024 z dnia 2 lutego 2024 r. powołał *Zespół Ekspertcko-Doradczy ds. Wielkoobszarowych Terenów Zdegradowanych na terenie byłych Zakładów Chemicznych „Zachem” w Bydgoszczy*. Do zadań Zespołu należy m.in. prowadzenie monitorowania zagrożeń bezpieczeństwa zdrowia ludzi oraz zagrożeń wystąpienia szkód w środowisku i wymiany informacji w tym zakresie, bieżąca współpraca z Miastem Bydgoszcz w celu zapewnienia efektywnego współdziałania służb, inspekcji i straży w zakresie działań zmierzających do poprawy stanu środowiska na terenie byłych Z. Ch. „Zachem” oraz zarządzanie ryzykiem związanym z zanieczyszczeniem środowiska na tym terenie, wypracowania stanowisk, opinii i zaleceń co do kierunków działań w zakresie poprawy stanu środowiska, przeciwdziałanie jego degradacji oraz zapewnienie bezpieczeństwa zdrowia ludzi na tych terenach.

Niezależnie od powyższego podkreślić należy, że Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Bydgoszczy (RDOŚ w Bydgoszczy) podejmowała działania własne

³ Zarządzenie Ministra Klimatu i Środowiska z dnia 28 marca 2024 r. w sprawie powołania Zespołu do spraw wielkoobszarowych terenów zdegradowanych (Dz. Urz. Min. Klim. i Środ. poz. 18).

przed wejściem w życie ustawy o WTZ, tj. przed 12 września 2023 r., a także podejmuje je nadal. Wyjaśnienia wymaga, że RDOŚ podejmuje działania na podstawie przepisów o historycznych zanieczyszczeniach powierzchni ziemi oraz o szkodach w środowisku. Ponadto w przypadku miejsc, w których występują historyczne odpady przemysłowe – ustawa o WTZ zawiera specjalne rozwiązania, w tym przepisy przejściowe, zapewniające możliwość kontynuacji doraźnych działań RDOŚ zapobiegających rozprzestrzenianiu się zanieczyszczenia pochodzącego z tych odpadów, zanim zostanie zakończona przez JST poprawa stanu środowiska na podstawie ustawy o WTZ, tj. rozwiązanie problemu źródeł zanieczyszczeń – usuwanie lub zabezpieczenie składowisk i miejsc składowania tych odpadów. RDOŚ w Bydgoszczy w ramach swoich kompetencji prowadzi działania w granicy Z. Ch. „Zachem” na następujących terenach:

- 1) otoczenie kompleksu składowisk odpadów „Zielona” (KSO „Zielona”);
- 2) obszar instalacji Dinitrotoluenu (DNT);
- 3) miejsce gromadzenia szlamu anilinowego (tzw. doły anilinowe).

Szczegółowe omówienie działań RDOŚ w Bydgoszczy przedstawia załącznik nr 1.

Materiały i dokumenty dot. terenu Z. Ch. „Zachem” będące w posiadaniu RDOŚ w Bydgoszczy zostały w listopadzie i grudniu 2023 r. przekazane Prezydentowi Miasta Bydgoszczy w celu rozpoczęcia prac wynikających z ustawy o WTZ.

Ponadto należy poinformować, że realizując obowiązek wynikający z ustawy o WTZ, Prezydent Miasta Bydgoszczy⁴ przekazał Kujawsko-Pomorskiemu Wojewódzkiemu Inspektoratowi Ochrony Środowiska (WIOŚ) informację o dwóch wyznaczonych przez siebie WTZ na terenie Z.Ch. „Zachem”, którymi są KSO „Zielona” oraz składowisko Stawu Osadowego Epichlorohydryny (SOE). WIOŚ zweryfikował otrzymane informacje i pismem z dnia 11 września 2024 r. przekazał je Głównemu Inspektorowi Ochrony Środowiska (GIOŚ), który zgodnie z ustawą o WTZ prowadzi ewidencję WTZ. Zgodnie z ustawą o WTZ GIOŚ umieszcza w ewidencji zweryfikowaną informację w terminie sześciu miesięcy od dnia jej otrzymania.

Odnosząc się do pytania 2 i 3 dot. środków jakie zostały dotychczas przeznaczone oraz jakie są planowane na działania w celu poprawy stanu środowiska na terenie byłych Z. Ch. „Zachem”, informuję co następuje.

Jeżeli chodzi o koszty ww. działań RDOŚ w Bydgoszczy, informacje wskazano w załączniku nr 1.

Z kolei, jeżeli chodzi o finansowanie działań wynikających z ustawy o WTZ, jak wskazano w odpowiedzi na pytanie 1, prace nad przedmiotową ustawą były prowadzone w ramach przygotowania do wdrażania KPO i pozyskania środków w wysokości 65 mln euro. Ponadto w ustawie przewidziano inne możliwe do wykorzystania źródła finansowania:

⁴ pismem z dnia 11 marca 2024 r., znak: WZR-IV.6220.9.2024.

- program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027,
- program Invest EU,
- uzupełniająco – krajowe fundusze ochrony środowiska, np. istniejący Program Priorytetowy Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej pn. „Ochrona powierzchni ziemi”,
- inne środki pozyskane przez właściwy organ, w tym przykładowo regionalne programy operacyjne lub programy w perspektywie UE po roku 2029.

Należy przy tym wyjaśnić, że zapotrzebowanie w tym zakresie będzie stale analizowane i w razie potrzeby będą podejmowane działania związane z występowaniem o dodatkowe środki, biorąc pod uwagę przede wszystkim kolejny okres programowania środków Unii Europejskiej, co jest uzasadnione w szczególności z uwagi na zakładany długi termin przygotowania formalno-technicznego przedsięwzięć do właściwych prac terenowych związanych z usuwaniem zanieczyszczeń i zagrożeń w danej lokalizacji.

Jeżeli chodzi o środki z KPO należy wyjaśnić, że w KPO ujęta jest inwestycja B3.2.1 „Inwestycje w neutralizację ryzyka i rekultywację wielkoobszarowych terenów przemysłowych i Morza Bałtyckiego”, w ramach której przewidziane jest m.in. wykonanie kompleksowej inwentaryzacji problemu zanieczyszczeń i substancji niebezpiecznych oraz opracowanie planów poprawy stanu środowiska na WTZ, w tym między innymi na Terenach Z.Ch. „Zachem”. Alokacja dla inwestycji B3.2.1 wynosi 65 mln euro, tj. ok. 290,4 mln. zł⁵. Środki stanowią dla Polski jako państwa członkowskiego pożyczkę, gdyż znajduje się w części pożyczkowej KPO. Jednakże, przewidzianą formą wsparcia dla beneficjentów końcowych, tj. miast, jest dotacja bezzwrotna. Jest to możliwe dzięki skutecznym działaniom przeprowadzonym przez Ministra Klimatu i Środowiska, w wyniku których inwestycja została zakwalifikowana do objęcia wsparciem o charakterze bezzwrotnym z poziomu krajowego⁶.

Należy przy tym jednak wskazać, że w ramach przedmiotowej inwestycji KPO niekwalifikowalny jest podatek VAT. Aby rozwiązać kwestię VAT w ramach KPO, Minister Klimatu i Środowiska wystąpił do Ministra Finansów o zapewnienie finansowania VAT z budżetu państwa dla ww. inwestycji z KPO w wysokości ok. 23 mln zł (w odniesieniu do wszystkich terenów wskazanych w załączniku do ustawy o WTZ). Ostateczna decyzja w tej sprawie należy do Ministra Finansów, oczekujemy na odpowiedź w tej sprawie.

W ramach inwestycji KPO przewidziano wykonanie i opracowanie wyników badań terenowych zanieczyszczenia i inwentaryzacji terenu (do końca 2025 r.), a w konsekwencji przygotowanie pełnej dokumentacji naprawczej dla zanieczyszczonych obszarów (II kw. 2026 r.). Zakłada się, że wyniki badań i dokumentacja wykonane w wyniku inwestycji B3.2.1, dzięki rozpoznaniu skali

⁵ Dane dla komponentu lądowego inwestycji w zakresie kompetencji Ministra Klimatu i Środowiska. Pozostała część środków zapisana dla inwestycji B3.2.1 dotyczy komponentu morskigo, za który odpowiada Minister Infrastruktury.

⁶ Na podstawie Rozporządzenia Ministra Funduszy i Polityki Regionalnej z dnia 17 listopada 2022 r. w sprawie wykazu inwestycji w ramach Krajowego Planu Odbudowy i Zwiększania Odporności kwalifikujących się do objęcia wsparciem o charakterze bezzwrotnym oraz w ramach których wsparcie zwrotne przyznawane w formie pożyczki może podlegać umorzeniu (Dz.U. 2022 poz. 2413).

problemu i opracowaniu planów naprawczych, zostaną w przyszłości wykorzystane na kolejnych etapach programów związanych z oczyszczeniem danych lokalizacji, co pozwoli na ostateczną eliminację zagrożeń na nich występujących.

Investycję B.3.2.1 KPO jako Jednostka Wspierająca prowadzi Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, który 1 lipca 2024 r. ogłosił nabór wniosków i powiadomił o tym zainteresowane podmioty, tj. jst. Do naboru mogły przystąpić gminy, na terenie których zlokalizowane są WTZ. MKiŚ nie dysponuje informacjami o ewentualnych kosztach poniesionych dotychczas przez jst w celu przygotowania wniosków o finansowanie z KPO. Nabór skończył się 30 września 2024 r. (był przedłużony na prośbę miast o miesiąc), a aktualnie trwa ocena złożonych wniosków. Miasto Bydgoszcz złożyło do NFOŚiGW wniosek o objęcie wsparciem projektu pn.: „Wykonanie kompleksowych ocen stanu środowiska na wielkoobszarowym terenie zdegradowanym: WTZ Zachem – ZIELONA i WTZ Zachem – SOE, położonym na terenie Zakładów Chemicznych „Zachem” w Bydgoszczy wraz z projektami planów poprawy stanu środowiska”. Wartość złożonego przez wnioskodawcę projektu wynosi ok. **73,6 mln zł**, a wnioskowane dofinansowanie to ok. **60,3 mln zł**. Zawarcie umowy będzie możliwe po zakończeniu oceny aplikacji z wynikiem pozytywnym, jak również po wyrażeniu gotowości do tego działania ze strony miasta.

Po wykonaniu projektu poprawy stanu środowiska na WTZ, w celu jego wdrażania, jst będą mogły skorzystać ze środków Programu Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027 (FEnIKS). Projekty rekultywacji i remediacji terenów zanieczyszczonych i zdegradowanych, mogą ubiegać się o wsparcie z programu FEnIKS⁷. NFOŚiGW, jako Instytucja Wdrażająca, w terminie 30 września 2024 – 29 listopada 2024 r. prowadzi nabór wniosków w trybie konkurencyjnym nr FENX.01.05-IW.01-012/24. Nabór w szczególności dedykowany jest usuwaniu zanieczyszczeń po zlikwidowanych zakładach będących własnością Skarbu Państwa, a aplikować o środki mogą jednostki samorządu terytorialnego oraz RDOŚ. Budżet naboru wynosi **150 mln zł** ze środków UE. Wsparcie udzielane jest w formie dotacji bezzwrotnej.

Z wyrazami szacunku

Z up. Ministra

Anita Sowińska
Podsekretarz Stanu
Ministerstwo Klimatu i Środowiska
/ – podpisany cyfrowo/

Do wiadomości

Departament Spraw Parlamentarnych w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów.

⁷ typu projektu 7a *Rekultywacja i remediacja terenów zdegradowanych działalnością gospodarczą* w działaniu FENX.01.05 Ochrona przyrody i rozwój zielonej infrastruktury

Załącznik nr 1

Działania podejmowane przez Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Bydgoszczy na terenie Z.Ch. „Zachem” wraz z podaniem kosztów

I. OTOCZENIE KOMPLEKSU SKŁADOWISK ODPADÓW „ZIELONA” (KSO „Zielona”)

Geneza problemu:

Kompleks Składowisk Odpadów „Zielona” obejmuje 3 bezpośrednio przylegające do siebie składowiska odpadów: Izolowane Składowisko Osadów (tzw. ISO) przy ul. Elektrycznej, Ogólnozakładowe Składowisko Odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne przy ul. Zielonej w Bydgoszczy (tzw. OSO), oraz tzw. składowisko odpadów niebezpiecznych (siarczynu pofenolowego), z czego składowisko siarczynu pofenolowego nie posiadało formalnego statusu składowiska, co oznacza, że nigdy nie dostosowano tego obiektu do obowiązujących wymogów dotyczących składowisk.

Nieformalne składowisko odpadów niebezpiecznych położone jest na działce nr 9/105 obręb 137 Bydgoszcz, na której znajduje się byłe wyrobisko poźwirowe, w którym Z.Ch. „Zachem” w latach 1950-1975 składowały odpady poprodukcyjne: m.in. odpady z produkcji półproduktów i barwników. Po zaprzestaniu składowania odpadów urządzono na nim plac spalań odpadów innych niż niebezpieczne oraz niebezpiecznych z produkcji specjalnych (odpadowe nitrozwiązki), wypalania urządzeń i armatury wygumowanej, który zlikwidowano w latach 90-tych z powodu braku stosownych zabezpieczeń powietrza atmosferycznego. Odpady te dotąd nie zostały usunięte i emitują silnie toksyczne substancje (m.in. fenol) do środowiska gruntowo-wodnego.

Zanieczyszczenia migrujące w wodach podziemnych, których ogniskiem jest część KSO „Zielona” zostały na mocy decyzji organów ochrony środowiska już w 2007 r. uznane za szkodę w środowisku. W zakresie tego składowiska została bowiem wydana przez Wojewodę Kujawsko- Pomorskiego (na wniosek dawnych Z.Ch. „Zachem”) decyzja z dnia 29 listopada 2007 r., znak: WSRiRW-III-DL/6617-2/7/07, w przedmiocie nałożenia na Z.Ch. „Zachem” obowiązku przeprowadzenia działań naprawczych na obszarze ok. 4,0 ha, obejmującym teren nieczynnego składowiska położonego między ulicami Zieloną i Elektryczną oraz terenem ogólnozakładowego składowiska odpadów (OSO) a także tereny przyległe. Działania te miały doprowadzić jakość gleby i ziemi do standardów określonych w wówczas obowiązującym rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 9 września 2002 r. w sprawie standardów jakości gleby oraz standardów jakości ziemi.

Działania RDOŚ w Bydgoszczy w zakresie KSO „Zielona”:

W związku z okolicznościami, o których mowa w punktach 1-6 poniżej, tj.:

- 1) decyzja Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 29 listopada 2007 r., w przedmiocie nałożenia na Z. Ch. „Zachem” obowiązku przeprowadzenia działań naprawczych w związku ze szkodą na terenie części KSO „Zielona” o pow. ok. 4 ha, nie została wykonana i w 2017 r. RDOŚ w Bydgoszczy przekazał ją do egzekucji do Wojewody Kuj.-Pom. (brak efektu działań egzekucyjnych); ponadto decyzja ta nie sankcjonowała obowiązku eksploatacji przez „Zachem” tzw. ujęcia barierowego tj. 3 studni głębinowych, których celem było przechwytywanie zanieczyszczonych wód migrujących z terenu KSO „Zielona” w kierunku osiedla Łęgnowo-Wieś;
- 2) w marcu 2014 r. sąd ogłosił upadłość podmiotu - Infrastruktura Kapuściska S.A. tj. następcy Z.Ch. „Zachem” S.A., a z końcem 2014 r. Syndyk Spółki upadłej sprzedał KSO „Zielona” wraz z „ujęciem barierowym” eksploatowanym przez Z.Ch. „Zachem” w latach 1992-2014, co wpłynęło bezpośrednio na fakt, że po roku 2014 przestała działać jedyna bariera, która miała na celu przechwytywać zanieczyszczone wody podziemne migrujące z KSO „Zielona” w kierunku osiedla mieszkaniowego, z kolei przestona przeciwfiltracyjna wraz z drenażem wybudowana przez Z. Ch. „Zachem” w 2003 r. jako działanie likwidujące zanieczyszczenia „u źródła”, okazała się być nieskuteczna;
- 3) badania środowiskowe przeprowadzone przez Akademię Górniczo-Hutniczą im. Stanisława Staszica w Krakowie (AGH) w 2017 r. w ramach projektu WODA+ w rejonie osiedla Łęgnowo-Wieś potwierdziły zagrożenie dla zdrowia (w studniach indywidualnych mieszkańców stwierdzono toksyczne zanieczyszczenia charakterystyczne dla działalności Z.Ch. „Zachem”, m.in. fenol); Miasto Bydgoszcz w późniejszych badaniach potwierdziło ten fakt;
- 4) pismem z dnia 15 czerwca 2018 r., sygn. V Ds 5/15, PO I Ds.43.2018, Prokurator Okręgowy w Bydgoszczy wystąpił do RDOŚ w Bydgoszczy z wnioskiem o podjęcie działań na obszarze dawnych Z. Ch. „Zachem” celem wyeliminowania zagrożenia dla zdrowia ludzi oraz nieodwracalnych szkód w środowisku (tj. w trybie przepisów o szkodach w środowisku) powołując się na zagrożenie dla zdrowia wynikające z wniosków z badań w ramach WODA+;
- 5) decyzją z dnia 23 stycznia 2018 r. RDOŚ w Bydgoszczy nałożył na Syndyka masy upadłości Infrastruktury Kapuściska S.A. obowiązek przeprowadzenia działań w obszarze KSO „Zielona” o pow. ok. 108 ha (powierzchnia ta wynikała z zasięgu chmury zanieczyszczonych wód z ogniska). Celem tych działań było przeciwdziałanie dalszemu zwiększaniu się (pogłębianiu) szkody w środowisku. Decyzja ta została uchylona przez Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska i postępowanie RDOŚ w Bydgoszczy umorzono rozstrzygnięciami w 2018 i 2022 r. (decyzja nadal jest nieprawomocna);

6) KSO „Zielona” po upadłości Z.Ch. „Zachem” znajdował się (i nadal znajduje) we władaniu spółek prywatnych, wobec czego z punktu widzenia zasad dofinansowania projektów, w tym ze środków unijnych, niemożliwe było objęcie działaniami RDOŚ w Bydgoszczy terenu samego ogniska zanieczyszczenia; jednym z kryteriów formalnych jest bowiem wykazanie przez beneficjenta, że posiada prawo do dysponowania nieruchomościami na cele związane z projektem, co w tych okolicznościach było niemożliwe;

Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Bydgoszczy podjął działania własne w ramach własnych kompetencji wynikających z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 13 kwietnia 2007 r. o zapobieganiu szkodom w środowisku i ich naprawie (Dz. U. z 2020 r., poz. 2187), tzw. ustawy „szkodowej”, który stanowi, że regionalny dyrektor ochrony środowiska podejmuje działania zapobiegawcze lub naprawcze gdy „z uwagi na zagrożenie dla zdrowia ludzi lub możliwość zaistnienia nieodwracalnych szkód w środowisku, konieczne jest niezwłoczne podjęcie tych działań.” Ww. przepis obliguje RDOŚ do podejmowania niezwłocznych działań.

Działania dot. zadania „Remediacja terenów zanieczyszczonych w rejonie dawnych ZCH „Zachem” w Bydgoszczy w celu likwidacji zagrożeń zdrowotnych i środowiskowych, w tym dla obszaru Natura 2000 Dolina Dolnej Wisły oraz Morza Bałtyckiego”

Wynikiem przedmiotowych działań jest realizacja w latach 2018-2023, w ramach środków Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020, Projektu pn. „Remediacja terenów zanieczyszczonych w rejonie dawnych ZCH „Zachem” w Bydgoszczy w celu likwidacji zagrożeń zdrowotnych i środowiskowych, w tym dla obszaru Natura 2000 Dolina Dolnej Wisły oraz Morza Bałtyckiego”:

- **Wartość projektu - 121 258 980,66 zł** (koszty poniesione),
- **Cel projektu** - likwidacja bezpośredniego zagrożenia środowiskowego w obszarze oddziaływania dawnych Zakładów Chemicznych „Zachem” S.A. w Bydgoszczy ze szczególnym uwzględnieniem ochrony obszaru Natura 2000 Dolina Dolnej Wisły oraz wyeliminowanie bezpośredniego zagrożenia zdrowotnego mieszkańców osiedli Łęgnowo i Łęgnowo-Wieś zlokalizowanych w obszarze migracji zanieczyszczeń z rejonu kompleksu składowisk przy ul. Zielonej,
- **Efekt projektu** - 26,9 ha łącznej powierzchni zrehabilitowanych gruntów udokumentowanej wynikami badań gruntu na zawartość substancji zanieczyszczających; niezaprzeczalnym efektem ekologicznym Projektu jest usunięcie ze środowiska gruntowo-wodnego ponad 28,5 tony związków węgla organicznego (OWO), w tym ponad 6,7 tony pochodnych fenolu. Wobec czego dzięki realizacji Projektu zatrzymano dalszy przepływ zanieczyszczonych wód i tym samym zabezpieczono mieszkańców przed dalszym napływem tych substancji, minimalizując zagrożenie dla ich zdrowia. Ponadto dzięki tym działaniom ww. usunięte zanieczyszczenia nie dołyną do rzeki Wisły, Morza Bałtyckiego i ww.

obszarów Natura 2000, wobec czego nie będą stanowić zagrożenia dla chronionych gatunków oraz siedlisk przyrodniczych, będących przedmiotem ochrony.

Podjęte przez RDOŚ działania w ramach ww. projektu miały charakter działań zapobiegawczych, a nie naprawczych i stanowiły pierwszy etap działań niezbędnych do podjęcia w zakresie eliminacji ogniska zanieczyszczenia i jego skutków w postaci chmury zanieczyszczonych wód podziemnych. Z uwagi na fakt, że ognisko zanieczyszczenia (KSO „Zielona”) nadal pozostaje aktywne i emisja do środowiska nadal trwa, konieczna jest kontynuacja działań rozpoczętych przez RDOŚ w Bydgoszczy w ramach Projektu remediacyjnego. W przypadku zaniechania dalszych działań ograniczających emisję zanieczyszczeń do środowiska gruntowo-wodnego oraz likwidujących ognisko, istnieje ryzyko rozprzestrzeniania się zanieczyszczeń i zwiększania się obszaru objętego szkodą w środowisku, w wyniku czego może nastąpić potencjalny wzrost zagrożenia dla zdrowia ludzi lub zwiększenia ryzyka możliwości zaistnienia nieodwracalnych szkód w środowisku, w tym zniszczenia chronionych gatunków oraz chronionych siedlisk przyrodniczych. Ponadto zanieczyszczone wody podziemne migrują do strefy obszarów Natura 2000, tj. Dolina Dolnej Wisły PLB 040003, Solecka Dolina Wisły PLH040003, Dolna Wisła PLPLH220033, co w ocenie RDOŚ w Bydgoszczy w perspektywie czasu może spowodować nieodwracalne straty przyrodnicze w strefie dopływu zanieczyszczeń, w wodach w korycie rzeki i na wybiegu Wisły oraz Morza Bałtyckiego.

Kolejne kroki w zakresie przygotowania koncepcji dalszych działań remediacyjnych w rejonie KSO „Zielona”:

Niezależnie od działań realizowanych w latach 2018-2023 w ramach ww. Projektu, mając świadomość, że stanowią one jedynie I etap działań niezbędnych do likwidacji zagrożeń wynikających z aktywności ogniska zanieczyszczenia, tj. KSO „Zielona”, RDOŚ w Bydgoszczy równoległe podejmował działania zmierzające do przygotowania kolejnych etapów remediacji tego obszaru. W 2023 r. na zlecenie RDOŚ w Bydgoszczy została opracowana m.in. dokumentacja ekspercka pn. „Wielowariantowa koncepcja działań remediacyjnych rejonu Kompleksu Składowisk Odpadów ZIELONA oraz jego przedpola do ul. Nowotoruńskiej, będących obszarem oddziaływania dawnych ZCh „Zachem” w Bydgoszczy”. Celem ww. zadania była weryfikacja archiwalnych danych, informacji oraz koncepcji dotyczących przedmiotowego obszaru, pozwalająca na wypracowanie aktualnych i dostosowanych do obecnych możliwości technicznych i technologicznych rozwiązań remediacyjnych, służących do skutecznego zabezpieczenia i oczyszczenia środowiska w rejonie KSO „Zielona” w ramach kolejnych etapów remediacji. Wykonawca opracował m.in. tzw. „warianty eksperckie” dla dwóch działań: budowy sarkofagu oraz oczyszczania tzw. Przedpola składowiska „Zielona”, a także przygotował informacje i dane techniczno-organizacyjne oraz finansowe.

W opracowanej ww. dokumentacji przedstawiono wartości szacunkowe dalszych działań w kilku wariantach. W zależności od wyboru wariantu koszty remediacji przedpola składowiska „Zielona” kształtują się w kwocie od 75 mln zł do 520 mln zł., z kolei budowa sarkofagu: od 71,25 mln zł do 99 mln zł. Ww. koncepcja może stanowić punkt wyjścia do zaplanowania przez organy ochrony środowiska, wskazane w ustawie z dnia 16 czerwca 2023 r. o wielkoobszarowych terenach zdegradowanych (Dz. U. poz. 1719), dalszych działań remediacyjnych w celu skutecznego zabezpieczenia i oczyszczenia środowiska w rejonie tzw. KSO „Zielona”. Wartość całego zadania - **159.900,00 zł** (koszty poniesione). Źródło finansowania - środki WFOŚiGW w Toruniu.

Powyższe opracowanie, jak i inne materiały i dokumenty będące w posiadaniu RDOŚ w Bydgoszczy dot. terenów dawnego „Zachem”-u zostały w listopadzie i grudniu 2023 r. przekazane Prezydentowi Bydgoszczy w celu rozpoczęcia prac niezbędnych do opracowania kompleksowej oceny stanu środowiska oraz wniosku o wydanie decyzji w sprawie poprawy stanu środowiska na wielkoobszarowym terenie zdegradowanym, obejmującej zarówno Kompleks Składowisk „Zielona”, jak i jego przedpole.

Działania dot. zadania pn. „Projekt planu remediacji dla tzw. przedpola kompleksu składowisk odpadów Zielona”

Zakres swoich działań związanych z kontynuacją oczyszczania tzw. przedpola składowiska „Zielona” RDOŚ w Bydgoszczy zaplanował w kolejnym etapie. Umowa na realizację zadania została podpisana w dniu 11 września 2024 r., a terminem zakończenia realizacji zadania jest 30 września 2025 r. Wartość zadania **515 000,00 zł** (koszt planowany do poniesienia).

Działania dot. zadania pn. „Laboratoryjne testy badawcze możliwości i efektywności prowadzenia oczyszczania środowiska metodą chemicznego utleniania "ISCO" na przedpolu kompleksu składowisk odpadów „Zielona”

Celem ww. zadania jest m.in. weryfikacja w terenie (na przedpolu KSO „Zielona”) możliwości wykorzystania metod chemicznego utleniania do oczyszczania pobranych próbek gruntu i wody, w tym sprawdzenie w warunkach laboratoryjnych przy jakich stężeniach możliwe jest zastosowanie chemicznego utleniania substancji występujących w środowisku gruntowo- wodnym na obszarze przedpola i jaka jest efektywność tej metody remediacji. Wartość zadania - **154 980 zł** (koszt planowany do poniesienia), umowa na realizację została podpisana w dniu 8 listopada 2024 r. Źródło finansowania zadania - środki WFOŚiGW w Toruniu. Termin zakończenia zadania - 30 maja 2025 r.

Działania dot. zadania pn: „Opracowanie studium wykonalności”

Wartość zadania (zawartej umowy) – **17 220 zł** (koszt planowany do poniesienia), Źródło finansowania zadania – środki budżetowe, termin zakończenia zadania –

13 listopada 2024 r. Studium wykonalności jest jednym z obligatoryjnych załączników do wniosku o dofinansowanie w ramach naboru wniosków (ogłoszonego przez NFOŚiGW w dniu 30 września 2024 r. Nr FENX.01.05- IW.01-012/24), w ramach Priorytetu FENX.01 Wsparcie sektorów energetyka i środowisko z Funduszu Spójności, Działanie FENX.01.05. Ochrona przyrody i rozwój zielonej infrastruktury, Typ projektu: Rekultywacja i remediacja terenów zdegradowanych działalnością gospodarczą. W ramach tego naboru planuje się wykonanie projektu: „Remediacja terenów zanieczyszczonych w obszarze kompleksu składowisk „Zielona” położonych na terenie dawnych Zakładów Chemicznych „Zachem” w Bydgoszczy w celu likwidacji zagrożeń zdrowotnych i środowiskowych - etap II”. Wartość projektu: **149,5 mln zł** (koszt planowany do poniesienia). Planowany termin realizacji projektu: 2025-2029.

II. OBSZAR INSTALACJI DINITROTOULENU (DNT)

Geneza problemu:

Innym ogniskiem występującym na terenie dawnych Z.Ch. „Zachem”, wobec którego RDOŚ w Bydgoszczy podejmował działania własne, jest tzw. obszar instalacji dinitrotoulenu, zlokalizowany na dz. nr ew. 1/40 obręb 136 Bydgoszcz. Na nieruchomości tej dawne ZCh. „Zachem”, w latach 1948-2014, prowadziły produkcję i magazynowanie dinitrotoulenu. Instalacja była objęta pozwoleniem zintegrowanym wydanym przez Wojewodę Kujawsko-Pomorskiego, które obowiązywało do 31 grudnia 2016 r. Od IV kwartału 2012 r. zaprzestano produkcji, a następnie w I kwartale 2013 r. zdemontowano znajdujące się na niej instalacje. Rozbiórka instalacji została wykonana bez projektu likwidacji uwzględniającego wymagania ochrony środowiska, w związku z czym istniało uzasadnione podejrzenie, że w trakcie rozbiórki instalacji mogło dojść do zanieczyszczenia gruntu.

W związku z brakiem współpracy ze strony podmiotu odpowiedzialnego za ww. zanieczyszczenie oraz późniejszym jego wykreśleniem z KRS, RDOŚ w Bydgoszczy podjął działania mające na celu w pierwszej kolejności rozpoznanie stanu środowiska gruntowowodnego w tym obszarze oraz dalej, w kolejnych etapach – przygotowanie projektu planu remediacji oraz oczyszczenie środowiska gruntowo-wodnego do poziomu akceptowalnego oraz zatrzymanie lub przynajmniej znaczące ograniczenie przepływu chmury zanieczyszczonych wód podziemnych na tereny osiedli mieszkaniowych. Teren, na którym zlokalizowana była dawna instalacja DNT znajduje się w obszarze przemysłowym w odległości ok. 1,2 km od terenów osiedla mieszkaniowego osiedla Łęgnowo-Wieś w Bydgoszczy.

Obszar DNT nie podlega pod przepisy ustawy o WTZ, bowiem na nieruchomości tej nie ma odpadów, które stanowią źródło emisji zanieczyszczeń, wobec powyższego zastosowanie w przedmiotowym przypadku ma art. 16 pkt 1 ustawy „szkodowej”, który stanowi, że RDOŚ podejmuje działania zapobiegawcze lub naprawcze, jeżeli podmiot korzystający ze środowiska nie może zostać zidentyfikowany lub nie można wszcząć wobec niego postępowania egzekucyjnego, lub egzekucja okazała się bezskuteczna.

Podjęte przez RDOŚ w Bydgoszczy działania w zakresie DNT:

W 2019 r. w ramach środków WFOŚiGW w Toruniu, na zlecenie RDOŚ w Bydgoszczy, zostały przeprowadzone badania wstępne obszaru instalacji DNT, których celem było potwierdzenie występowania na tym terenie zanieczyszczeń. Badania te bezsprzecznie potwierdziły występowanie szkody w środowisku. Wykazano zanieczyszczenia zarówno w warstwie przypowierzchniowej gruntu (tj. 0,00-0,25 m p.p.t.) przekraczające standardy jakości dla gruntów grupy IV (tereny przemysłowe). W warstwie głębszej (3-6 m p.p.t.) stwierdzono obecność zanieczyszczeń nitrotoluenem oraz dinitrotoluenami. Wartość zadania dot. Badań wstępnych - **146.370,00 zł** (koszt poniesiony).

W kolejnym roku (tj. 2020) w ramach środków WFOŚiGW w Toruniu pogłębiono wykonane w 2019 roku badania wstępne oraz podjęto próbę okonturowania zanieczyszczania. Wyniki przeprowadzonych analiz wykazały, że substancjami powodującymi ryzyko w glebie i ziemi na przedmiotowym terenie są nitroareny. Z kolei substancjami powodującymi ryzyko szczególnie istotnymi dla ochrony wód podziemnych przedmiotowego terenu, prócz nitroarenów, są m.in.: WWA i metale. Przeprowadzone badania szczegółowe potwierdziły występowanie zanieczyszczeń w gruncie na głębokościach powyżej 6 m p.p.t., a w wodach podziemnych na głębokości do 12 m p.p.t. Wartość zadania związanego z badaniami szczegółowymi - **157.440,00 zł** (koszt poniesiony).

Z uwagi na upadłość sprawcy zanieczyszczenia (Infrastruktura Kapuściska S.A.) i wykreślenie go z KRS-u, w 2023 r. RDOŚ w Bydgoszczy w ramach środków WFOŚiGW zlecił wykonanie dokumentacji eksperckiej pn: „Projekt planu remediacji dla działki nr ew. 1/40 obręb 136 w Bydgoszczy w rejonie zlikwidowanej instalacji DNT dawnych Zakładów Chemicznych „Zachem””. Podstawą do opracowania tego dokumentu były wyniki badań wstępnych i szczegółowych przeprowadzonych w latach 2019-2020 przez RDOŚ w Bydgoszczy. Całkowity koszt opracowania projektu planu remediacji - **57.687,00 zł** (koszt poniesiony). Przygotowany przez Wykonawcę projekt planu remediacji dla obszaru instalacji DNT określa m.in. proponowany sposób remediacji, który został wyceniony na poziomie 10,5 mln zł.

Kolejne kroki w zakresie przygotowania dalszych działań remediacyjnych w rejonie DNT:

Planowana jest realizacja zadania pn.: „Działania naprawcze w rejonie zlikwidowanej instalacji DNT dawnych Zakładów Chemicznych „Zachem” (w latach 2025-2029)”. Planowany koszt ww. działania jest zgodny z wymaganą przepisami treścią planu remediacji i wynosi - **10 500 000,00 zł** (koszt planowany do poniesienia)

III. MIEJSCE GROMADZENIA SZLAMU ANILINOWEGO (TZW. DOŁY ANILINOWE)

Geneza problemu:

Miejsce gromadzenia szlamu anilinowego znajduje się w centralnej części dawnych Zakładów Chemicznych „Zachem”, na m.in. działkach ewidencyjnych nr 1/171 i 1/191, obręb 0136 w Bydgoszczy. Na terenie ww. nieruchomości znajdowały się dwa doły szlamowe eksploatowane przez Zakłady Chemiczne „Zachem” S.A. Działki stanowią własność Skarbu Państwa, obecnie w użytkowaniu Capital SF z o.o. w organizacji z siedzibą w Warszawie. Zgodnie z informacją z rejestru gruntów powierzchnia ww. nieruchomości wynosi ok 13 ha.

Wytwarzanie aniliny rozpoczęto w Zakładach Chemicznych „Zachem” S.A. w 1950 r. Produkcja odbywała się metodą, przy której powstawały odpady w postaci szlamów, składających się z tlenków żelaza. Szlamy po oddestylowaniu aniliny wypompowywano do trzech stawów osadowych, zwanych dołami szlamowymi, o głębokości 5 m. Z dołów, po odsączeniu wody, odpad wybierany był koparką i transportowany samochodami na hałdę o wysokości około 7 m, położoną w pobliżu zakładowych bocznic kolejowych. Rocznie na hałdzie składowano ok. 58 000 Mg odpadu. Następnie z hałdy koparką szlam ładowany był na wagony kolejowe i wywożony poza granice Bydgoszczy. Procedura eksploatowania dołów polegała na depozycji szlamu, zawierającego do 80 m³ czystej aniliny oraz śladowych ilości nitrobenzenu, w dole, gdzie po 6 tygodniach tracił on około 50% wody. Oznacza to, że bardzo duża część tych zanieczyszczeń infiltrowała do wód podziemnych, a częściowo parowała z powierzchni dołu. Osadniki szlamowe zlikwidowane zostały na przełomie lat 80. i 90., a szlamy poredukcyjne przeniesiono na hałdę anilinową. W latach 1994-95 z terenu hałdy wywieziono 14 200 Mg osadów poanilinowych.

Podjęte przez RDOŚ w Bydgoszczy w zakresie Dołów anilinowych:

W 2021 r. w ramach umowy zawartej z NFOŚiGW z dnia 12 kwietnia 2021 r. RDOŚ przeprowadził badania wstępne jakości gleby i ziemi na dz. nr 1/171 i 1/191 obręb 0136 położonych w Bydgoszczy, na terenie dołów anilinowych. Badania te potwierdziły występowanie zanieczyszczeń w gruncie w zakresie miedzi, niklu oraz aniliny. Zanieczyszczenie występujące na tym terenie zakwalifikowano jako

historyczne zanieczyszczenie powierzchni ziemi. Wartość zadania to **77.490,00 zł** (koszt poniesiony).

Aktualnie toczą się czynności administracyjne związane ze zobowiązaniem władającego powierzchnią ziemi do złożenia wniosku o wydanie decyzji ustalającej plan remediacji. W przypadku zanieczyszczeń historycznych (w odróżnieniu od szkód w środowisku gdzie odpowiedzialność spoczywa na sprawcy zanieczyszczenia) za oczyszczenie terenu co do zasady odpowiada aktualny władający powierzchnią ziemi.

Należy zaznaczyć, że ww. środki finansowe, zostały wydatkowane po uprzednim przeprowadzeniu postępowań o udzielenie zamówienia publicznego zgodnie z ustawą z dnia 11 września 2019 r. Prawo zamówień publicznych (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1320.).